

**TRADUCEREA CA RELOCARE. POEȚI CERNAUȚENI DE
LIMBA GERMANA (1910-1930)
LA TRADUCTION COMME RELOCATION. POÈTES
ROUMAINS D'EXPRESSION ALLEMANDE DE TCHERNOWITZ**

Anca Elisabeta TURCU¹

Rezumat: Articolul explorează poezia scrisă în limba germană în Cernăuțiul primelor decenii ale secolului XX de către o pleiadă de scriitori evrei și oferă exemplificări sugestive din această lirică în traducerea autoarei sau a altor traducători. Autoarea se angajează într-o demonstrație a ideii că traducerea poate fi privită ca o modalitate de relocare și reafirmare culturală atâta vreme cât majoritatea acestor poeți de expresie germană au rămas în cea mai mare parte necunoscuți cititorilor români în pofida faptului că au făcut odinioară parte din același mediu socio-cultural, din aceeași națiune.

Cuvinte-cheie: Bucovina, poeți evrei, limba germană, Cernăuți, traducere.

Résumé : L'article exploite la poésie écrite en allemand à Tchernowitz, pendant les premières décennies du XXe siècle par une pléiade d'écrivains juifs et offre des exemplifications suggestives de cette lyrique dans la traduction de l'auteure ou d'autres traducteurs. L'auteure s'engage dans une démonstration de l'idée que la traduction peut être regardée comme une méthode de relocation et réaffirmation culturelle puisque la plupart des poètes d'expression allemande sont restés inconnus pour les lecteurs roumains malgré le fait qu'ils avaient fait partie du même milieu culturel et national.

Mots-clés : Bucovine, poètes juifs, l'allemand, Tchernowitz, traduction

Cum traducerea însăși poate fi descrisă ca o trecere a graniței dintre două limbi și o formă de exil voluntar, ea trebuie pusă în contrast cu sensul pe care îl capătă termenul „exil” în existența umană și care, în opinia lui Edward Said, reprezintă o desprindere forțată și de nevindecat dintre sine și patria mamă.²Cei mai mulți dintre poeții bucovineni de la începutul secolului XX au fost și ei nevoiți să părăsească Bucovina ca urmare a nemulțumirilor și spaimelor cauzate de campaniile agresive și succesive de uniformizare etnică a Bucovinei sub diverse stăpâniri, inclusiv sub cea românească³, precum și de ororile războiului și

¹ Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România, ancaelisabetaturcu@yahoo.com

² cf. Edward W. Said, “The Mind of Winter: Reflections on Life in Exile”, Harper's Magazine, vol. 269, issue 1612, 1984, p. 50.

³ Andrei Corbea, *Paul Celan și meridianul său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Polirom, Iași, 1998, p. 56.

de mutația identitară și culturală de după 1918⁴. Ceea ce merită o atenție sporită nu e neapărat delimitarea conceptuală dintre *exil* și *diasporă*, ci observarea procesului de relocare și redefinire a fiecărui individ în parte. Acest proces de relocare îi obligă și pe istorici și pe traducătorii literari să urmărească îndeaproape traseul biografic al fiecărui scriitor deoarece biografia acestora, uneori spectaculoasă și tragică, a avut un rol esențial în desăvârșirea creației lor literare. Traducerea operei acestor autori poate fi privită ca parte importantă a procesului de recuperare și relocare culturală. Dat fiind conul de umbră în care s-au aflat atâtea decenii, scriitorii bucovineni de expresie germană merită să fie omagiați și prin traducerea operei lor literare în limbile statelor pe teritoriul cărora s-au născut și au trăit.

Desigur că multe dintre poeziile lor, marcate în mare măsură de apartenența creatorilor la Prima Diasporă bucovineană, vor fi animate de „viziunile apocaliptice ale unui Megalopolis terifiant”⁵, care determină „o foarte timpurie schimbare la față” a imaginarului lingvistic, precum și o nouă tonalitate a liricii cernăuțene.⁶ La începutul secolului XX, coordonatele spațiu-timp devin mult mai strâns corelate pe întregul continent deoarece oamenii devin din ce în ce mai conștienți de faptul că locul în care se află nu va dura, că schimbările vor fi majore. Niciun alt oraș nu ilustrează mai bine această relaționare ca Cernăuțiul, acest *locus mirabilis* care, așa cum notează Christel Wollmann-Fiedler, „a fost o minge cu care s-a jucat istoria vreme de trei secole.”⁷

Cernăuțiul este în același timp un spațiu geografic real și un spațiu transcendent, care este preschimbat în lirica acestui oraș într-un „spațiu mobil reacționar”⁸, asemănător întrucâtva spațiilor în care se naște literatura fostelor teritorii coloniale. Vorbim de producții literare scrise sau traduse în limbile Occidentului,⁹ în limba „coloniștilor” și nu în limba maternă a autorilor, așa cum este și cazul operelor publicate de poeți cernăuțeni din Prima Diasporă bucovineană din perioada 1910-1930. Poeții majori ai acestor decenii sunt în cea mai mare parte evrei care scriu în limba germană în reviste literare de limbă germană publicate în Cernăuți. În vocabularul postcolonialismului lui Bhabha, imitația (*mimicry*) constă în impunerea unei identități secundare populației colonizate, care este obligată sau care se străduiește să oglindească în sine

⁴*ibidem*.

⁵*ibidem*, pp. 60-1.

⁶*ibidem*.

⁷Christel Wollmann-Fiedler, „Unde a fost de fapt «Mica Vienă»”, din Dosarul „Bucovina - schițe literare”, în *Dilemateca*, anul VIII, nr. 89, octombrie 2013.

⁸Katharyne Mitchell, „Different Diasporas and the Hype of Hybridity”, în *Environment and Planning D: Society and Space* 15 (5), Pion Limited, London, 1997, p. 258.

⁹Ahmad Aijaz, *Classes, Nations, Literatures*, Verso, Londra și New York, 2000, p. 80.

imaginea colonistului, doar că într-o formă imperfectă.¹⁰ Mimetismul poezilor cernăuțeni de etnie evreiască nu se integrează întrutotul acestui tipar, deși, e drept, la fiecare recensământ, autoritățile austriece îi socoteau pe evrei laolaltă cu etnicii germani, considerând cunoașterea limbii germane un semn al asimilării lor benevole. Acest mimetism nu ascunde, ca în cazurile la care face referire Bhabha, *voința de a fi ca celălalt*, ci, în acest caz, *nevoința de a fi cu celălalt și, în extremis, pur și simplu de a fi*, de a supraviețui.

Deși timpul și istoria sunt cele care au afectat în mod covârșitor destinul creatorilor de literatură și artă din Bucovina de la începutul secolului XX, focalizarea pe Cernăuți ca miez fierbinte al creației literare și artistice între anii 1910-1930 ne face să luăm în calcul spectaculoasa schimbare de paradigmă din cadrul studiilor culturale, cunoscută sub denumirea de *turnură spațială* (*Spatial Turn*). Identitatea poate fi relaționată cu un anumit loc (*identitate națională*), cu anumite credințe (*identitate religioasă*) sau cu anumite propensiuni și particularități date (*identitate sexuală*).¹¹ Crearea unei identități este, mai presus de toate, un proces complex de ancorare geografică¹², de stabilire a unui cămin, a unui *acasă* unic și inconfundabil. Conceptul lui Lucács de *transcendental homelessness* (*transcendentalul ne-acasă*) este sugestiv pentru condiția existențială a evreilor în Bucovina acelor ani, acompaniată de o acută anxietate și de un sentiment al *apartenței-fără-de apartenență*, pe care doar cunoașterea și utilizarea limbii germane o putea atenua parțial. Cuvântul *unheimlich*, analizat și de Freud, li se aplică foarte bine deoarece sugerează o lipsă de adăpost, dar și o lipsă de sens a lumii în general pentru că, așa cum observa și Heidegger, sentimentul de anxietate (*Angst*) are sensul primar de *a nu fi acasă în lume*.¹³ În ceea ce privește identitatea evreiască cernăuțeană, aceasta nu poate fi pusă în discuție fără a face referire la diasporă. Denumirea de *exil* este însă utilizată mult mai des decât *diaspora*. Diferența dintre cele două concepte se dovedește a fi controversată¹⁴, dificil de analizat, dar extrem de relevantă în contextul discuției noastre. A fi în *galut* înseamnă în ebraică a fi în locul nepotrivit, a fi dizlocat, exilat. În cuvintele lui Erich Gruen, exilul evocă „o imagine amară și tristă, care (...) fie duce la disperare, fie la o reverie a restaurării”¹⁵ unui *status quo* ori a unor imaginare

¹⁰Anne McClintock, *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*, Routledge, New York, London, 1995, p. 62.

¹¹Jo Sharp, *Geographies of Postcolonialism*, Sage, London, 2009, p. 16.

¹²Blunt, 2006, p. 196.

¹³cf. Robert Jr. Tally, *Spatiality*, Routledge, Londra și New York, 2013, p. 47.

¹⁴Howard Wettstein, *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2002, p. 1.

¹⁵*op. cit.*, pp. 1-2.

vremuri de aur, în care domnea fericirea, îndestularea și pacea. Termenul de *exil* e în opoziție cu *diaspora* pentru că sugerează suferință¹⁶ și privarea de (a)casă.

Trebuie sesizată diferența dintre exil și diaspora, cu atât mai mult cu cât poeții evrei din Cernăuți nu se simt și nici nu sunt exilați, ci, dimpotrivă, se tem că vor fi exilați de aici și că-și vor pierde astfel identitatea. Ei s-au născut în Cernăuți sau în împrejurimi, în Bukovina, și, dincolo de confesiunea și limba maternă care îi leagă, se simt uniți și prin ceea ce limba germană, o limbă pe care o stăpânesc până în cele mai fine nuanțe, promite să le ofere. Fac parte din enclava evreiască a metropolei culturale a Bucovinei de sub ocupația austro-ungară, din *shtetl*-ul a cărui complexitate o descrie atât de plastic Baumgarten: „o lume strâns unită, și, în același timp, de vis, de tipul unei opere clasice de artă.”¹⁷

Pentru fiecare din acești poeți, Cernăuțiul este, neîndoios, *l'ombelico del mondo*, orașul ideal după care plâng încă înainte de a-l pierde. Însă Cernăuțiul nu este un spațiu convențional static; dimpotrivă, metropola este un spațiu deschis și fecund, cu o multitudine de secrete, cu ulițe noroioase și străzi pavate, cu posibilitatea de a ieși în natură sau de a evada în lumea rurală din apropiere; este locul copilăriei, al îndrăgostirii inocente și pasiunilor carnale, dar și al bătrâneții, suferinței și morții. Cernăuțiul este altfel și același de la un poet la altul, de la o poezie la alta.

Prima personalitate marcantă care a trăit în exil și a scris despre condiția de exilat, este, fără doar și poate, Rose Ausländer, născută în 1901 în Cernăuți (va muri în 1988 în Düsseldorf). Fiica unor mic-burghezi evrei, vorbitori de limba germană, Rosalie Beatrice Scherzer studiază la Volksschule din Cernăuți, iar în timpul Primului Război Mondial, la Budapesta și Viena. Se întoarce la Cernăuți pentru scurtă vreme, apoi emigrează în SUA, unde se căsătorește cu Ignaz Ausländer. „Când și-a publicat prima carte de poezie, probabil că s-a aflat într-o dilemă în privința numelui pentru care trebuia să opteze: Scherzer s-ar traduce în românește ca «glumeț», iar Ausländer, ca «străin». Evident, a ales Ausländer.”¹⁸ Teritoriul creionat de poezia lui Ausländer este unul determinat de ficționalitatea sa fundamentală. Bucovina este aici locul amplu și idilic în care conviețuiesc oameni vrednici, cu o descendență aproape mitică:

„Munți de brazi, duhuri verzi
la Vatra Dornei parfumează sângele rășinei.
Vechi meșteri de vară
își cinstesc dinastia...”

(„Bucovina I”)¹⁹

¹⁶*ibidem*.

¹⁷*ibidem*, p. 5.

¹⁸Christel Wollmann-Fiedler, *op. cit.*

¹⁹traducere de Nora Iuga, în Wollmann-Fiedler, *op. cit.*, 2013.

Pământul mustește de bogăție, iar coloristica pregnantă este percepută la nivel olfactiv și gustativ pentru a crea un efect sinestezic:

„Peisaj(...)
bogat în pădure
dealul cu afine
negru ca mierea.”

(„Bucovina II”)²⁰

Reprezentarea lirică impune traducerea unei surse reale într-una ficțională, iar imaginea mentală rezultată este o frescă eliberată de sub tirania timpului sau învăluită într-un timp fluid, în care prezentul nu se distinge de trecut ori de viitorul încă netrăit. *Muzealizarea* spațiului la care face referire Hermann Lübbe²¹, marchează aici dorința irepresibilă de a păstra intacte în memorie locurile natale:

„Oraș al colinelor
încercuit cu păduri de fagi

de-a lungul pajiștilor Prutul
Plute și înotători

Grămezi de liliac în mai
în jurul felinarelor
cărăbușii își dansează
moartea

Patru limbi
vorbesc între ei aici...”²²

(„Cernăuți înainte de al Doilea Război Mondial”)

Cum practica geocritică sau critica spațială permite includerea atât a esteticii cât și a politicii în constelația de metode interdisciplinare menite să ofere o înțelegere comprehensivă și nuanțată a relațiilor spațiale în continuă schimbare, revelarea corelației dintre preocupările politice cu cele estetice din lirica (ba chiar și din viața) Klarei Blum este facilă. Născută în Cernăuți în 1904, poeta se va stinge la Guangzhon, în provincia Kanton din sudul Chinei, în 1971 sub numele de Dshu-Bai-Jan după o viață demnă de o ecranizare hollywoodiană. Una dintre cele mai apreciate poezii ale Klarei Blum, „Ghetoul cernăuțean,”²³ se

²⁰traducerea mea („Landschaft (...)/ waldhaarig/ die Heidelbeerhügel/ honigschwarz”)

²¹Bertrand Westphal, *Geocriticism - Real and Fictional Spaces*, Palgrave Macmillan, New York, 2011, p. 11.

²²traducere de Nora Iuga, în Wollmann-Fiedler, 2013.

²³ traducere de Nora Iuga, în Amy Colin și Alfred Kittner, 1994.

constituie într-un real proces de cartografiere cognitivă,²⁴ într-o reconstrucție ritualică a semnificației unui anumit loc în formarea identității și în definirea socială și morală individuală.²⁵ Ghetoul este însă un spațiu carceral și, din această pricină, tonurile în care este pictat sunt sumbre, iar liniile îngroșate și frânte:

„S-au strâns una-n alta potecile bătrâne
Pământul șchiopătează și saltă în zig-zag
În felinare flacăra apune
și gluma cu ghinionul stau la sfat.”²⁶

Spațiul închis, destinat segregării, își pune amprenta inevitabilă asupra corpului uman. Zidul este emblema acestui spațiu care delimitează și diferențiază; zidul este impenetrabil și pare să fi căzut din ceruri acolo, ca o pedeapsă injustă și absurdă. În interiorul zidurilor nu poate exista un spațiu domestic: pentru locuitorii ghetoului „acasă” înseamnă doar „un cuib amar”, un *ne-acasă*:

„Ochii sclipesc, obrajii-s ca de ceară,
caftanul rupt și bucla tremurând
când sufocat pe uliță spre seară,
poporul paria mai viețuiește, până când

Zidu-a căzut de-un veac precum o stâncă
și totuși au rămas în cuibu-amar
îi ține doar durerea de părul de la tâmplă
în strămtul lor ghetou precum un dar.”²⁷

Spațiul predilect al liricii lui Josef Kalmer este unul incert, aflat la granița dintre citadin și rural și, cel mai adesea, scăldat în lumina lunii. Născut în 1898 în Galiția într-o familie de evrei asimilați, poetul urmează gimnaziul la Cernăuți și susține bacalaureatul în Viena. Participă ca voluntar în Primul Război Mondial, după care studiază etnologia și sinologia la Universitatea din Viena, lucrând în paralel la o bancă. Din 1947, când obține cetățenia britanică, realizează traduceri

²⁴*cognitive mapping*, sintagmă introdusă de Fredric Jameson în “Cognitive Mapping”, în C.Nelson, L. Grossberg (eds), *Marxism and the Interpretation of Culture*, University of Illinois Press, 1990.

²⁵ Tally, Op. cit., pp. 155-60.

²⁶ traducerea mea (Die alten Gäßchen ziehn sich eng zusammen./ Die Boden hinkt und holpert im Zickzack./ Aus schweren Leuchtern zucken kleine Flammen./ Der Witz treibt mit dem Unglück Schabernack.)

²⁷ traducerea mea (Die Augen funkeln, doch die Wangen blassen./ Der Kaftan reißt, die Schläfenlocke bebt./ Wenn, halb erstickt in seinen Pariagassen./ Ein Volk noch stöhnend, höhrend weiterlebt./ Die Mauer fiel vor mehr als hundert Jahren./ Und dennoch blieben sie im dumpfen Nest./ Das Elend hielt sie an den Schläfenhaaren/ In ihren engen alten Ghetto fest.)

și devine un nume consacrat în domeniu. Moare subit în iulie 1959 în timpul unei vizite la Viena.²⁸

Lirica spațiului imprecis se naște dintr-o multifocalizare și polisenzorialitate care, în termenii lui Bertrand Westphal, descriu o lume diferită de *shtetl*-ul idealizat de Baumgarten, în care coabitează o comunitate solidară. Dimpotrivă, lumea lui Josef Kalmer ilustrează dureros condiția evreului de veșnică „neliniște și suferință”, așa cum o percepe și Maurice Blanchot.²⁹

„O, în noapte să mergi ce-nspăimântare
în jarul de lună pășind pe cărare
Mestecenii-ntind crengile fricoase
de care o stea luciș și-atârname.”

(„Lună plină”)³⁰

Incertitudinea spațială este accentuată de senzația unui somnambulism periculos. Lumina nocturnă îi oferă privitorului o imagine difuză a peisajului autumnal lichefiat și încărcat de premoniții sumbre:

„Seara plânge-amarnic cerul
din copaci roși de rugină
pe islaz curge izvorul:
stele-aduc ger și lumină.”

(„Octombrie”)³¹

Corpul devine o scenă metaforică a realității sexuale, cu întreg alaiul său de dorințe și de refulări, odată cu apariția sexualității și a dorinței. Neîntâmplător, trupul este al unei ființe desemnată cultural drept inferioară ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că țiganca servește și ca oglindă a alterității pentru evreul marginalizat:

„Temerile dulci te apleacă
Și simți, tu, copilă-o scânteie
Cum toamna în miere o-mbracă
Făcându-te, iată, femeie.”³²

²⁸Alfred Margul-Sperber, *Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Jugenddichtung aus der Bukowina*, IKGS Verlag, München, 2009, pp. 392-93.

²⁹Maurice Blanchot, “Being Jewish” în *The infinite conversation*, traducere și cuvânt înainte de Susan Hanson, University of Minnesota Press, Minneapolis și Londra, 1993, p. 123.

³⁰traducerea mea („O welcher Schreck, zu gehen durch die Nacht,/ sind rings die mondnen Feuer angefacht!// Die Birken strecken schreckhaft ihr Geäst,/ an deme in Stern sein Leuchten hängen läßt.”).

³¹traducerea mea („Am Abend weint der Himmel Trauer/ herab auf kranker Bäume Rost,/ und auf die Weide beben Schauer/ hernieder: Sterne senden Frost.”)

³²Ibidem.

Eternul teritoriu necunoscut, care este corpul femeii, este surprins în clipele inefabile ale trecerii dintr-o stare în alta, asemenea unei crisalide care se preschimbă în fluture.

Într-o manieră asemănătoare, Alfred Kittner (1906-1991) reprezintă spațiul ca pe o *terra incognita* nu în sensul unei locații geografice necunoscute, ci a uneia pe care doar imaginația o poate construi. După cum remarcă Paul C. Adams în studiul său despre imaginarul peripatetic (2001), putem numi *terrae incognitae* nu numai acele spații ale căror granițe sunt împinse din ce în ce mai departe de acumularea de cunoștințe științifice, ci și acele spații care au fost cunoscute cândva și de care am fost nevoiți să ne despărțim prin intervenția brutală a istoriei or, pur și simplu, a destinului individual. Spațiul pe care îl recrează Alfred Kittner din puncte de culoare și detalii inedite este realizat printr-o tehnică asemănătoare celei utilizate de pictorii impresionisti. Ca într-o acuarelă, culorile se preling și curg unele în altele, înghițind individul, care nu mai este aici decât o linie fumurie într-un univers fluid și amenințător. Individul, traumatizat și însingurat, se încapățânează să-și scrie povestea și să lase o urmă în locul geografic difuz care îl devorează lent:

„În amurg văd un bărbat
stă în soare, nu e-n stare
să se abțină în lumina lui puțină
doar o linie pe cer să lase [...]

Iată raza i se frânge
roșul îi iese din sânge
curge lent în violet
înghite bărbatul încet, încet.”

(„Un bărbat seara”)³³

Destinul tragic al altui poet, Artur Kraft, este acela care ne confirmă suspiciunea că mai degrabă spațiul, și nu timpul, maschează sau revelează consecințele relațiilor de putere, facerea geografiei și nu facerea istoriei fiind cea care contează în final. Kraft s-a născut în 1897 în Dornești, lângă Rădăuți, într-o familie de evrei înstăriți, proveniți din Lemberg. În timpul Primului Război Mondial, locuiește în Viena, dar se întoarce în Bucovina și colaborează la revista expresionistă *Der Nerv* (1919) din Cernăuți. În decembrie 1919, înființează în Viena *Die Zeit im Buch (Timpul din carte)*, publicație destinată recenziilor, din care apare însă un singur număr. În 1920, Artur Kraft începe să studieze istoria artei în Würzburg, însă e nevoit să se întoarcă în România după ce Hitler preia puterea. În 1937 pleacă la Paris decis să-și continue studiile, însă, din nou, fascismul îl ajunge din urmă când Franța este ocupată de nemți. Este capturat și închis în lagărul de concentrare Drancy, lângă Paris. De acolo, va fi mutat la

³³traducere de Nora Iuga, în Amy Colin și Alfred Kittner, 1994.

Auschwitz unde va și muri în 1944. În „Rămas bun”³⁴, spațiul este suspendat pentru a face loc unei singure realități, cea a suferinței din dragoste. Dilema și introspecția ocupă întreg universul:

„Și sunt așa-ncurcat:
Noi nu mai suntem doi
Din tot ce-am întrebat
Răsun-a gol în noi.”³⁵

Spațiul lui Artur Kraft devine astfel ceea ce era catalogat de Bertrand Westphal drept un spațiu abstract (conceptual), în vreme ce al poetului Kamillo Lauer este unul *fițional* dacă e să preluăm tipologia lui Lennard Davis, un spațiu imaginar, care și-a câștigat autonomia în momentul scrierii.

Kamillo Lauer se naște în 1887 în Cernăuți și moare în 1966 la Londra. În pragul Primului Război Mondial, Lauer se mută la Viena și începe să colaboreze la revistele *Erdgeist* și *Der Ruf*. Studiază dreptul, lucrează după absolvire la Bursa Vieneză, însă se dedică în cele din urmă publicării literaturii. În 1938 emigrează la Londra, unde și moare în 1966.³⁶ În „Dor de țară (Heim-Weh)”³⁷ descrie plaiul natal așa cum îl reconstituie amintirea: învăluit într-o aură minunată, care bucură sufletul:

„Lumina soarelui-i vineție pe piscuri.
Vrei încă o dată să te bucuri
Dis-de-dimineată, inimă,
Neînnorată, cu respirația întretăiată
După o noapte de somn adânc?”³⁸

Nicio altă imagine nu egalează această icoană a amintirii, pe care cititorul este invitat să o contemple și să participe la efortul reconstituirii, confirmându-l pe Maurice Blanchot când spune că „evreul este omul originilor; cel ce se raportează la origini nu prin cămin, ci prin distanța de acesta, spunând în acest fel că adevărul începuturilor constă în separare”³⁹:

„Închipuiți-vă pădurile, dealurile, ogoarele colorate
Pe care eu (...)
Am trecut de-a lungul anilor,
Norii înguști, un singur imaș

³⁴traducerea mea (*Abschied*).

³⁵traducerea mea („Ich bin zu zage:/ Wir sind's nicht mehr:/ auf alle Frage/ hallt e
suns leer.”)

³⁶Margul-Sperber, *Ibidem*, pp. 400.

³⁷traducerea mea.

³⁸traducerea mea. (*Sonne blaut auf den Höben./ Wirst du noch einmal aufstehen/ am frühen
Morgen, Herz,/ unbewälkt, webenden Atems voll,/ nachtlang aus tiefem Schläfe gekeltert?*)

³⁹*Ibidem*, p. 126.

Și vântul proaspăt în coama unui copac...”⁴⁰

Și în lirica lui Alfred Margul-Sperber se simte o adiere de tristețe, dar aceasta nu are sensul de a restaura un trecut apus. Alfred Margul-Sperber s-a născut în 1898 în Storojineț, petrecându-și copilăria pe moșia politicianului și juristului Iancu Flondor, care îi angajase tatăl ca bibliotecar și contabil. În 1916, se înrolează în armată pe Frontul de Est în Galiția, iar trei ani mai târziu se întoarce în Bucovina unde își publică primele poezii în reviste expresioniste, precum *Der Nerv* (Cernăuți), *Das Ziel/ Das neue Ziel* (Kronstadt) și *Aufschwung* (Viena). Din 1920 încep peregrinările lui Sperber care se mută din Paris în New York, apoi în Viena, Storojineț, în Burdujeni- Suceava și, în cele din urmă, în București. Vocea lirică surprinde printr-o combinație unică de (auto-)ironie și nostalgie un spațiu care indică un interes de *petit bourgeois* pentru „rădăcini”. În „Cimitirul evreiesc” poetul construiește cu umor fin o scenă memorabilă: o capră paște iarba de pe mormintele strămoșilor săi iar el, vrednic urmaș al lor, nu este nici indignat și nici trist. Dimpotrivă, este senin și împăcat cu soarta, cu atât mai mult cu cât, printr-un transfer magic, capra este antropomorfizată și pare că înțelege și acceptă ea însăși mersul inevitabil al vieții către moarte, al prezenței către non-prezență:

„O capră paște la mormintele bunilor mei
Și vântul în barbă-i bate-n tului.
Iarba adiată toată-n firul ei,
Ochii ei se-ndreaptă-n ochi de evrei.”⁴¹

Nostalgia acompaniază trecerea timpului, mai degrabă ca o constatare pragmatic-visătoare, fără a fi o comemorare sau o lamentație:

„Vezi vara cum se duce!
Curând lucrarea ei de zi cu zi e gata.
O, vânt, în flaut toamna dulce,
Și-a început sonata?”
(„Cântec întârziat”)⁴²

Cât despre Bucovina natală, Margul Sperber nu poate uita că idilicul *acasă* s-a transformat pentru mulți evrei într-un spațiu al trădării, umilinței și morții. Vorbind într-o altă poezie despre Buchenwald-ul ororilor, poetul meditează la

⁴⁰traducerea mea („Bilder ihr von Wäldern, Hütten, Äckerbunt,/ die ich wie an breiter Brust/ durch meine vollen Jahre trug,/ schlanker Wolken einsame Trift,/ blanker Wind in Baumes Haar...”)

⁴¹traducerea mea („Eine Ziege weidet meines Ahnen Grab,/ Und ihr Bart im Winde, flattert au fund ab.// Weht das Gras im Winde, flutet weit und weich -/ Ihre Augen blicken Judenaugen gleich.”)

⁴²traducerea mea („Sieh, wie der Sommer verinnt!/ Bald ist sein Tagweg getan./ Fläte des Herbstes, o Wind,/ Hebst du schon an?”, *Spätes Lied*).

etimologia comună cu Buchenland-ul natal, indicând traume care nu s-au vindecat:

„Că se-afla lângă Weimar aproape-am uitat
știu doar atât, că se-ardeau oameni în cuptoare
mie numele locului ăsta îmi sună ciudat
nu-i și țara mea țara fagilor, de ce oare?”⁴³

Așa cum remarcă Nora Iuga, strălucită traducătoare a poeziei acestui segment spațio-temporal, orice selecție de poeți cernăuțeni, ca și cea pe care am făcut-o în cele de mai sus, nu poate fi decât incompletă și nedreaptă:

„Sigur s-ar mai putea adăuga și alte nume la această succintă prezentare a câtorva decenii de extraordinară efervescentă lirică, ivită în această «dulce Bucovina, veselă grădină cu pomi roditori și mândri feciori», vorba poetului, când acest ținut aparținea încă României. Dar cantitatea eclipsează calitatea și de prea mulți buni nu se mai vede cel mai bun. Sigur, există și momente de grație, momente unice în istoria unui loc și a unui neam, când pământul acela rodește mai mult ca oricând. Așa s-a întâmplat cu poezia evreilor de limbă germană din Cernăuți, în prima jumătate a secolului al XX-lea, așa - cu cea a poezilor germani din Banat, în a doua jumătate a aceluiași secol. Unii susțin că, de fapt, Cernăuțul a fost «mica Vienă», alții - că Timișoara. Fără îndoială, bucovinenii nu s-au bucurat de șansa unui Nobel; poate l-ar fi meritat un Celan sau o Rose Ausländer sau un Gregor von Rezzori... Aștept, încă aștept acea mare lucrare în care să văd mâna lui Bossert strângând mâna lui Celan.”⁴⁴

Spațiul nu mai poate fi perceput ca un recipient gol din geometria euclidiană, gata să fie umplut cu evenimente istorice, așa cum nici timpul nu mai poate fi redus la metafora râului care curge într-un anumit ritm, pe orizontală și în mod ireversibil.⁴⁵ Toți acești poeți din cadrul investigației noastre sumare au dat glas nu doar suferințelor la care i-a supus timpul pe ei și pe cei ai domo lor, ci și angoaselor și nostalgiilor evident spațiale la care i-a supus distanțarea forțată de *acasă*. Așa cum notează Baudrillard, „exilul oferă întotdeauna o frumoasă distanță, patetică, dramatică, critică, estetică, serenitate orfană de propria sa lume, el este figura ideală a teritoriului. Deteritorializarea, în schimb, nu mai este nicidecum exilul, nu mai este o figură a metaforei, ci una a metastazei. Cea a unei depriveri de sens și de teritoriu, a unei lobotomii a corpului ce rezultă din

⁴³traducere de Nora Iuga, Ibidem.

⁴⁴în Wollmann-Fiedler, Op. cit.

⁴⁵cf. Westphal, Op. cit., p. 1.

supraîncălzirea circuitelor. Electrocutat, lobotomizat, sufletul nu mai este decât o circumvoluțiune cerebrală.”⁴⁶

Amputarea sufletului de care vorbește Baudrillard este sublimată în poezia creatorilor cernăuțeni din primele decenii ale sec. XX și transformată într-un privilegiu al dezrădăcinării, în afirmarea unui „adevăr nomadic”⁴⁷ pentru că adevărul lor nu poate fi rostit decât din mișcare, niciodată dintr-o postură fixă.

Bibliografie:

Monografii:

- Aijaz, Ahmad (2000): *Classes, Nations, Literatures*, Verso, Londra și New York.
- Baudrillard, Jean (1997): *Celălalt prin sine însuși*, traducere de Ciprian Mihali, Casa cărții de știință, Cluj Napoca.
- Blunt, Alison și Robyn Dowling (2006): *Home*, Routledge, Londra și New York.
- Colin, Amy și Alfred Kittner (ed.) (2013): *Poezia Bucovinei luată de ape*, 1994, traducere (trad. Nora Iuga, în Christel Wollmann-Fiedler.
- Corbea, Andrei (1998): *Paul Celan și meridianul său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Polirom, Iași.
- Margul-Sperber, Alfred (2009): *Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Judendichtung aus der Bukowina*, IKGS Verlag, München.
- McClintock, Anne (1995): *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*, Routledge, New York, London.
- Sharp, Jo (2009): *Geographies of Postcolonialism*, Sage, London.
- Tally, Robert Jr. (2013): *Spatiality*, Routledge, Londra și New York.
- Westphal, Bertrand (2011): *Geocriticism - Real and Fictional Spaces*, Palgrave Macmillan, New York.
- Wettstein, Howard (ed.) (2002): *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

Articole:

- Mitchell, Katharyne (1997): “Different Diasporas and the Hype of Hybridity”, în *Environment and Planning D: Society and Space* 15 (5), Pion Limited, London, pp. 533-53.
- Wollmann-Fiedler, Christel (2013): „Unde a fost de fapt «Mica Vienă»”, din Dosarul „Bucovina - schițe literare”, apărut în *Dilemateca*, anul VIII, nr. 89.

Studii în volume:

- Adams, Paul C. (2001): “Peripatetic Imagery and Peripatetic Sense of Place” în Paul C. Adams, Steven Hoelscher, Karen E. Till (eds.), *Textures of Place: Exploring Humanist Geographies*, University of Minnesota Press, Minneapolis and London.
- Blanchot, Maurice (1993): “Being Jewish” în *The infinite conversation*, traducere și cuvânt înainte de Susan Hanson, University of Minnesota Press, Minneapolis și Londra, pp. 123-30.

⁴⁶Jean Baudrillard, *Celălalt prin sine însuși*, traducere de Ciprian Mihali, Casa cărții de știință, Cluj Napoca, 1997, p. 38.

⁴⁷Blanchot, Op. cit.

- Jameson, Fredric (1990): "Cognitive Mapping" in C. Nelson, L. Grossberg (eds), *Marxism and the Interpretation of Culture*, University of Illinois Press.
- Iuga, Nora (2013): „Cuvântul traducătorului”, în Christel Wollmann-Fiedler.
- Kittner, Alfred (1994): „Nachwort. Späentdeckung einer Literaturlandschaft. Die deutsche Literatur der Bukowina” în Colin, Amy, Kittner, Alfred (Hrsg.), *Versunkene Dichtung der Bukowina. Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik*. Wilhelm Fink Verlag, München.
- Said, Edward W. (1984): "The Mind of Winter: Reflections on Life in Exile", Harper's Magazine, vol. 269, issue 1612, pp. 49-65.

Resurse web:

- Bhabha, Homi (1984): "Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse", în *October*, Vol. 28, *Discipleship: A Special Issue on Psychoanalysis*, pp. 125-133, The MIT Press, URL: <http://www.jstor.org/stable/778467>, accesat 28/07/2017.